

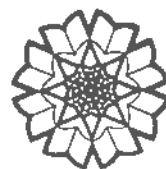
مرکز و انتره المعارف بزرگ اسلامی
(مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی)

ابوالقاسم فردوسی شاهنامه

به کوشش
جلال خالقی مطلق

دومین جلد

فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ق.
 شاهنامه/ابوالقاسم فردوسی؛ به کوشش جلال خالقی مطلق. - تهران: مرکز دائرة
 المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۶.
 ۸ جلد. (انتشارات مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵،
 ۲۶، ۲۷ - (کانون فردوسی)
 * پاورقی و فهرس
 * مجلدات ۱ تا ۶، چاپ ۲ و مجلدات ۷ و ۸ چاپ اول، همکاران جلد ششم و
 هفتم به ترتیب: محمود امید سالار و ابوالفضل خطیبی.
 * فهرست‌نویسی براساس فیفا
 ۱. شعر فارسی - سده ۴ق. الف. خالقی مطلق، جلال، ۱۳۱۶ - ، ویراستار
 ب. عنوان
 کتابخانه ملی ایران PIR4490
 محل نگهداری ۸ فا ۱ / ۲۱
 ۴۶۷۵۸-۸۵ م

نام کتاب: شاهنامه
 سراینده: حکیم ابوالقاسم فردوسی
 ناشر: مرکز دائرة المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهشهای ایرانی و اسلامی).
 حروف چینی، صفحه آرایی و نمونه خوانی: قربانی، علی بهرامیان.
 طراحی نشان کتاب: نادر مطلبی کاشانی - بهرام افشار - برگرفته از کتیبه آرایشی
 دست‌نویس شاهنامه فلورانس مورخ ۱۴ق.
 لیتوگرافی: بزرگمهر، چاپ: طلایه ۸۰، صحافی: سیدین.
 چاپ اول: تهران ۱۳۸۶
 تعداد: ۲۰۰۰ نسخه

شابک (دوره): ۹-۴۵-۷۰۲۵-۹۶۴

شابک (ج ۵): ۵-۵۰-۷۰۲۵-۹۶۴

* حقوق این چاپ در ایران که از طرف مصحح منحصرأ به مرکز دائرة المعارف بزرگ
 اسلامی واگذار شده است از هر حیث محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب دفتر پنجم

یازده	یادداشت
سیزده	دستنویس‌های اساس تصحیح این دفتر
چهارده	مآخذ دیگر
چهارده	برخی از نشانه‌ها
پانزده	دستنویس‌های دیگری که بررسی شده‌اند

لهراسپ

پادشاهی لهراسپ صد و بیست سال بود

داستان گشتاسپ و کتایون

۴	آغاز داستان
۸	گفتار اندر رفتن گشتاسپ به خشم پدر بسوی هندوستان
۱۲	گفتار اندر رفتن گشتاسپ به خشم پدر به روم
۱۹	گفتار اندر داستان کتایون با گشتاسپ
۲۴	گفتار اندر خواستن میرین دختر میانگی از قیصر روم
۲۹	گفتار اندر رزم گشتاسپ با گرگ
۳۵	گفتار اندر خواستن اهرن دختر کهتر از قیصر روم

۴۲	گفتار اندر رزم گشتاسپ با اژدها
۴۷	گفتار اندر هنر نمودن گشتاسپ در میدان پیشِ قیصرِ روم
۵۴	گفتار اندر رزم گشتاسپ با الیاس و کشته شدنِ الیاس
۵۸	گفتار اندر پیغام فرستادنِ قیصرِ روم بنزدِ لهراسپ
۶۳	گفتار اندر پاسخ فرستادنِ لهراسپ قیصر را

گشتاسپ

پادشاهی گشتاسپ صد و بیست سال بود

داستان جنگ گشتاسپ با ارجاسپ

۷۶	آغاز داستان - سخن دقیقی
۷۹	گفتار اندر پدید آمدنِ زردشتِ پیغامبر
۸۸	گفتار اندر نامه‌ی ارجاسپ به گشتاسپ شاه
۹۶	گفتار اندر پاسخ نامه‌ی ارجاسپ از گشتاسپ
۱۰۴	گفتار اندر آگاهی یافتنِ گشتاسپ از لشکر ارجاسپ
۱۰۶	گفتار اندر بازگفتنِ جاماسپ از کارِ لشکر
۱۱۸	گفتار اندر رزم ارجاسپ با گشتاسپ
۱۳۷	گفتار اندر رزم اسفندیار با بیدرفش پلید
۱۴۶	گفتار اندر گریختنِ ارجاسپ از اسفندیار
۱۵۰	گفتار اندر آمدنِ گشتاسپ به ایران به فرّخی
۱۵۶	گفتار اندر بدگفتنِ گُرزُم اسفندیار را
۱۶۴	گفتار اندر بند کردنِ گشتاسپ اسفندیار را
۱۶۹	گفتار اندر رفتنِ گشتاسپ به زاوِلستان
۱۷۱	گفتار اندر تاختنِ آوردنِ ارجاسپ به ایران زمین
۱۷۵	گفتار اندر بازگشتن به مَخَن فردوسی
۱۷۸	گفتار اندر رزم کُهرَم با لهراسپ
۱۸۳	گفتار اندر آگاه شدنِ گشتاسپ از کشته شدنِ لهراسپ
۱۸۵	گفتار اندر دیگر رزم گشتاسپ با ارجاسپ
۱۹۱	گفتار اندر آمدنِ جاماسپ به دژ گنبدان پیشِ اسفندیار

۲۰۳	گفتار اندر رسیدنِ اسفندیار بنزدِ گشتاسپ
۲۰۶	گفتار اندر آگاه شدنِ ارجاسپ از رها شدنِ اسفندیار
۲۰۹	گفتار اندر دیگر رزم اسفندیار با ارجاسپ
۲۱۴	گفتار اندر گریختنِ ارجاسپ از اسفندیار

داستان هفتخان اسفندیار

۲۲۱	آغازِ داستان
۲۲۵	گفتار اندر خانِ اوّل و کشتنِ اسفندیار گرگان را
۲۲۹	گفتار اندر خانِ دوّم و کشتنِ اسفندیار شیران را
۲۳۲	گفتار اندر خانِ سوّم و کشتنِ اسفندیار اژدها را
۲۳۶	گفتار اندر خانِ چهارم و کشتنِ اسفندیار زنِ جادو را
۲۴۱	گفتار اندر خانِ پنجم و کشتنِ اسفندیار سیمرغ را
۲۴۹	گفتار اندر خانِ ششم و گذشتنِ اسفندیار از برف
۲۵۹	گفتار اندر خانِ هفتم و رفتنِ اسفندیار به رویین دژ
۲۶۴	گفتار اندر آمدنِ خواهران پیش اسفندیار
۲۷۲	گفتار اندر کشتنِ اسفندیار ارجاسپ را
۲۸۱	گفتار اندر نامه‌ی اسفندیار به شاه گشتاسپ
۲۸۲	گفتار اندر پاسخ نامه‌ی اسفندیار از گشتاسپ
۲۸۶	گفتار اندر باز آمدنِ اسفندیار به ایران زمین

داستان رستم و اسفندیار

۲۹۳	آغازِ داستان
۳۰۹	گفتار اندر رفتنِ اسفندیار به زاوولستان
۳۱۱	گفتار اندر فرستادنِ اسفندیار بهمن را بنزدِ رستم
۳۲۳	گفتار اندر پاسخ پیغام اسفندیار از رستم زال
۳۳۱	گفتار اندر رسیدنِ رستم و اسفندیار به یکدیگر
۳۳۹	گفتار اندر باز آمدنِ رستم بنزدِ اسفندیار
۳۴۲	گفتار اندر پاسخ دادنِ اسفندیار رستم را
۳۴۴	گفتار اندر نکوهش کردنِ اسفندیار دستانِ سام را

- ۳۴۶ گفتار اندر پاسخ دادنِ رستم اسفندیار را
 ۳۴۹ گفتار اندر پاسخ دادنِ اسفندیار رستم را
 ۳۵۲ گفتار اندر پاسخ دادنِ رستم اسفندیار را
 ۳۵۵ گفتار اندر هنر نمودنِ رستم و اسفندیار پیش یکدیگر
 ۳۶۶ گفتار اندر سخن گفتنِ رستم با پرده‌سرای
 ۳۷۰ گفتار اندر پند دادنِ زال رستم را
 ۳۷۶ گفتار اندر رزمِ رستم با اسفندیار
 ۳۸۱ گفتار اندر رزمِ زواره و فرامرز با نوش‌آذر و مهرنوش
 ۳۹۷ گفتار اندر چاره ساختنِ سیمرغ و زال بر اسفندیار
 ۴۰۵ گفتار اندر کشتنِ رستم اسفندیار را
 ۴۱۸ گفتار اندر اندرز کردنِ اسفندیار رستم را از بهرِ بهمن
 ۴۲۶ گفتار اندر آگاهی یافتنِ گشتاسپ از کشته شدنِ اسفندیار
 ۴۳۲ گفتار اندر نامه‌ی رستم زال بنزدیک گشتاسپ
 ۴۳۵ گفتار اندر خواندنِ گشتاسپ بهمن را به درگاه

داستان رستم و شغاد

- ۴۴۱ آغازِ داستان
 ۴۵۱ گفتار اندر کشته شدنِ رستم با زواره در چاهِ نخچیرگاه
 ۴۶۱ گفتار اندر کین خواستنِ فرامرز از شاهِ کاول
 ۴۶۵ گفتار اندر سپری شدنِ روزگارِ شاهِ گشتاسپ

بهمن

پادشاهی بهمن شست سال بود

- ۴۷۳ گفتار اندر رفتنِ بهمن به کین خواستنِ اسفندیار
 ۴۷۷ گفتار اندر رزمِ بهمن با فرامرز

همای

پادشاهی همای چهر آزاد سی و دو سال بود

- ۴۹۶ گفتار اندر پڑو هس کردنِ داراب نژادِ خود را از زینِ گازر
۴۹۷ گفتار اندر رفتنِ رشنواد به روم به رزم
۴۹۹ گفتار اندر حالِ داراب با رشنواد و طاقِ ویران
۵۰۷ گفتار اندر باز شناختنِ همای فرزندِ خود را داراب

داراب

پادشاهی داراب دوازده سال بود

- ۵۱۵ آغازِ داستان
۵۱۷ گفتار اندر رزمِ داراب با عرب
۵۱۸ گفتار اندر رفتنِ داراب به جنگِ قیصرِ روم
۵۲۳ گفتار اندر زادنِ اسکندر از مادر

دارا

پادشاهی دارا چهارده سال بود

- ۵۳۵ گفتار اندر آمدنِ اسکندر به رسولی بنزدِ دارا به ناشناخت
۵۴۰ گفتار اندر جنگِ اوّلِ دارا با اسکندر
۵۴۲ گفتار اندر جنگِ دوّمِ دارا با اسکندر
۵۴۶ گفتار اندر جنگِ سیومِ دارا با اسکندر
۵۴۹ گفتار اندر نامه‌ی دارا به اسکندرِ رومی
۵۵۳ گفتار اندر جنگِ چهارمِ دارا با اسکندر

۵۵۴	گفتار اندر کشته شدنِ دارا بر دستِ وزیرانِ خود
۵۵۸	گفتار اندر اندرز کردنِ دارا اسکندر را
۵۶۲	گفتار اندر نامه‌ی اسکندر به کاردارانِ ایران

فهرست‌ها

۵۶۹	فهرست نام کسان
۵۸۱	فهرست نام جای‌ها

www.ketab.ir

یادداشت

دستنویس فلورانس مورخ ۶۱۴ هجری که در نیمه نخستین شاهنامه دستنویس اساس ما بود، در واقع با پادشاهی کیخسرو به پایان میرسد و از نیمه دوم شاهنامه تنها خطبه پادشاهی لهراسپ را دارد و این نیز از آنروست که کاتب این دستنویس (مانند برخی دیگر از کاتبان و مصححان شاهنامه) اندرز پایان داستان را از خطبه آغاز داستان سپسین بازنشاخته و در نتیجه خطبه داستان لهراسپ را به پایان داستان پیشین، یعنی داستان جنگ بزرگ کیخسرو برده است.

با پایان یافتن دستنویس فلورانس، در نیمه دوم شاهنامه دستنویس اساس ما دستنویس لندن مورخ ۶۷۵ هجری است که فعلاً پس از دستنویس فلورانس کهن‌ترین دستنویس شناخته شده شاهنامه است. اما ما، همچنانکه در نیمه نخستین شاهنامه همیشه ضبط اقدام را اصح نگرفته‌ایم، در نیمه دوم شاهنامه نیز از این روش خود که نکات اصلی آنرا در پیشگفتار دفتر یکم آورده‌ایم، بیرون نرفته‌ایم.

پس از پایان خطبه پادشاهی لهراسپ که دستنویس فلورانس به پایان میرسد، نخست شمار دستنویس‌های ما از پانزده به چهارده کاهش میابد، ولی از آغاز پادشاهی گشتاسپ دستنویس کراچی مورخ ۷۵۲ هجری بدانها افزوده میگردد و باز شمار دستنویس‌ها به پانزده میرسد.

ما از دفتر سوم، برپایه تجربه‌ای که در طی تصحیح دو دفتر نخستین بدست آورده بودیم، تغییری در گروه‌بندی دستنویس‌های خود دادیم، بدینسان که از میان این پانزده دستنویس شش‌تای آنها را که از اعتبار بیشتری برخوردار هستند جزو گروه اصلی قرار دادیم و نه‌تای دیگر را جزو گروه غیراصلی، البته این ارزیابی نسبی است و اعتبار دستنویس‌ها، بویژه به علت واحد نبودن دستنویس اساس کتابت آنها، گردنده است. برای مثال دستنویس استانبول مورخ ۷۳۱ هجری که جزو دستنویس‌های اصلی ماست، در هزار بیت دقیقی ناگهان سخت به فساد می‌گراید و شمار بیت‌های الحاقی آن به حدود یک سوم اصل میرسد. درست در پایان هزار بیت دقیقی و عادی شدن وضع دستنویس نامبرده، یکی دیگر از دستنویس‌های اصلی ما، یعنی دستنویس استانبول مورخ ۹۰۳ هجری (تاریخ اصلی این دستنویس از نیمه دوم سده هشتم هجری است) دچار فساد میگردد و این فساد به تفاوت تا پایان پادشاهی گشتاسپ ادامه میابد و در این بخش حدود هزار بیت یا یک چهارم اصل الحاقی دارد. ما در تصحیح دفتر پنجم همه بیت‌های الحاقی دستنویس نخستین را برای نمونه در پایین صفحات ثبت کردیم، ولی از ثبت بیت‌های الحاقی دستنویس دوم

چشم‌پوشی نمودیم تا بر حجم نسخه بدلها و شمار صفحات کتاب یهوده نیاززوده باشیم. پژوهش در بیت‌های الحاقی این دستنویس که نگارنده در جای دیگری از آن سخن گفته است، نشان میدهد که دستبرد عمدی در شاهنامه به قصد اصلاح و تکمیل سخن شاعر، بسیار زود و نهایت از پایان سده پنجم هجری آغاز گشته است.

به هر حال، این اعتبار نسبی و گردنده دستنویس‌ها، ما را بر آن داشت که بیش از نود درصد از ضبط‌های دستنویس‌های غیراصلی را نیز در پایین صفحات ثبت کنیم و بویژه از دفتر پنجم جز در مواردی بسیار اندک، ضبط دستنویس‌های غیراصلی را نیز بدست داده‌ایم، یعنی با وجود بخش کردن دستنویس‌ها به دو گروه اصلی و غیراصلی، کار تصحیح نه برپایه شش، بلکه برپایه پانزده دستنویس انجام گرفته است. گذشته از این همه جا ترجمه عربی بنداری را نیز آورده‌ایم و از ضبط برخی بیت‌های شاهنامه در آثار دیگر نیز یاد کرده‌ایم. مصحح امیدوار است که بدین ترتیب نسخه بدل‌های کتاب که به شیوه‌ای علمی و زودیاب در پای صفحات ثبت شده‌اند، از نظر کمیت و کیفیت راه پژوهش متنی این اثر ارجمند را بر منقدان هموارتر سازد.

جلال خالقی مطلق

دستنویس‌های اساس تصحیح این دفتر

الف - دستنویس‌های اصلی

- ۱- ف دستنویس کتابخانه ملی فلورانس، به نشان (G.F.3) Ms. Cl. III. 24، مورخ ۱۲۱۷/۶۱۴
- ۲- ل دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان Add, 21. 103، مورخ ۱۲۷۶/۶۷۵
- ۳- س دستنویس کتابخانه طوپقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1479، مورخ ۱۲۲۰/۷۳۱
- ۴- ق دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۶۰۰۶ س، مورخ ۱۳۴۱/۷۴۱
- ۵- ک دستنویس موزه ملی کراچی، به نشان N.M. 1957-913/3، مورخ ۱۳۵۱/۷۵۲
- ۶- ل^۲ دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان Add. 18188، مورخ ۱۴۸۶/۸۹۱
- ۷- س^۲ دستنویس کتابخانه طوپقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1510، مورخ ۱۴۹۸/۹۰۳

ب - دستنویس‌های غیر اصلی

- ۱- لن دستنویس کتابخانه عمومی دولتی لنینگراد، به نشان کاتالک دُرُن، شماره ۳۱۶-۳۱۷، مورخ ۱۳۲۲/۷۲۲
- ۲- ق^۲ دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۷۳ تاریخ فارسی، مورخ ۱۳۹۴/۷۹۶
- ۳- لی دستنویس کتابخانه دانشگاه لیدن، به نشان Or. 494، مورخ ۱۴۲۷/۸۴۰
- ۴- ل^۲ دستنویس کتابخانه بریتانیا در لندن، به نشان Or. 1403، مورخ ۱۴۳۸/۸۴۱
- ۵- پ دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان Suppl. Pers. 493، مورخ ۱۴۴۱/۸۴۴
- ۶- و دستنویس کتابخانه پاپ در واتیکان، به نشان Ms. Pers. 118، مورخ ۱۴۴۴/۸۴۸
- ۷- لن^۲ دستنویس انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم شوروی در لنینگراد، به نشان S. 1654، مورخ ۱۴۴۵/۸۴۹
- ۸- آ دستنویس کتابخانه دانشگاه اکسفورد، به نشان Ms. Pers. C. 4، مورخ ۱۴۴۸/۸۵۲
- ۹- ب دستنویس کتابخانه دولتی برلین، به نشان Or. 2° 4255، مورخ ۱۴۸۹ / ۸۹۴

مآخذ دیگر

- ۱ - بنداری ترجمه شاهنامه به عربی از فتح بن علی بنداری اصفهانی، میان ۶۲۰-۶۲۱ / ۱۲۲۳-۱۲۲۴، به کوشش عبدالوهاب عزام، چاپ دوم، تهران ۱۹۷۰
- ۲ - لغت فرس اسدی طوسی، لغت فرس، به کوشش محمد دبیر سیاقی، تهران ۱۳۳۶
- ۳ - لغت دری ابومنصور احمد بن علی اسدی طوسی، لغت فرس (لغت دری)، به تصحیح فتح‌الله مجتبائی - علی اشرف صادقی، تهران ۱۳۶۵
- ۴ - معجم شاهنامه محمد بن الرضا بن محمد العلوی الطوسی، معجم شاهنامه، به تصحیح حسین خدیو جم، تهران ۱۳۵۳
- ۵ - لغت شهنامه شیخ عبدالقادر بغدادی، گزیده لغت شهنامه، به تصحیح کارلوس زالمان، سن پترزبورگ ۱۸۹۵
- ۶ - راوندی محمد بن علی بن سلیمان الراوندی، راحة الصدور و آية السرور، به تصحیح محمد اقبال، لندن ۱۹۲۱

برخی از نشانه‌های دیگر

- (۱) در جلوی هر واژه یا بیتی که آید، نشان آن است که آن واژه یا بیت مشکوک یا نامفهوم یا فاسد است
- (۲) گویا ضبط درست نیست، ولی شاید هم درست و یا راهبر به صورت درست باشد
- [] در متن هر بیتی که به گمان مصحح بر آن ظن الحاقی بودن میرود و یا در جای خود نیست، در چنگک دو گوشه نشانده شده است. همچنین در پی‌نویس‌ها گاه‌گاه صورت فرضی افتادگی‌های ناشی از سهو کاتب در میان همین نشانه ثبت شده‌اند
- < > هر حرف یا واژه‌ای که در پی‌نویس‌ها در جلوی نشانه دستنویسی در چنگک یک گوشه آید، نشان آن است که آن حرف یا واژه در آن دستنویس نیست و یا افتاده است
- = برابر است با
- آ لت یکم بیت
- ب لت دوم بیت

- پ - بی‌نویس (اگر شماره پیش از این حرف آید شماره بیت است و اگر پس از آن آید شماره بی‌نویس است. مثال:
- ۱۲ پ، یعنی بی‌نویس بیت ۱۲، ولی: پ ۱۲، یعنی بی‌نویس شماره ۱۲)
- متن ← نگاه کنید به: متن در شماره سپسین
- ← نگاه کنید به: نشانه برگشت
- نشانه گشتگی ضبطی از ضبط دیگر

دستنویس‌های دیگری که بررسی شده‌اند

- ۱ - دستنویس بنیاد خاورشناسی کاما در بمبئی، بی‌تاریخ (افتادگی دارد)
- ۲ - دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 110، مورخ ۷۴۱ / ۱۳۴۱ (ناقص)
- ۳ - دستنویس کتابخانه طوپقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1511، مورخ ۷۷۲ / ۱۳۷۱
- ۴ - دستنویس دارالکتب قاهره، به نشان ۱۸ تاریخ فارسی، مورخ ۷۷۲ / ۱۳۷۲ یا ۷۳۳ / ۱۳۳۳ (هر دو تاریخ مشکوک است)
- ۵ - دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 114، بی‌تاریخ (ناقص)
- ۶ - دستنویس کتابخانه طوپقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1515، مورخ ۸۰۳ / ۱۴۰۰
- ۷ - دستنویس کتابخانه دانشگاه کمبریج، به نشان Or. 420، مورخ ۸۴۱ / ۱۴۳۸ (نیمه نخستین شاهنامه)
- ۸ - دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان Suppl. Pers. 494، مورخ ۸۴۸ / ۱۴۴۴
- ۹ - دستنویس کتابخانه طوپقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1496، مورخ ۸۶۸ / ۱۴۶۴
- ۱۰ - دستنویس انجمن آسیائی بنگال در کلکته، به نشان No. 69، مورخ ۸۸۲ / ۱۴۷۸
- ۱۱ - دستنویس کتابخانه ملی اطریش در وین، به نشان Mxt. 378، مورخ ۸۸۲ / ۱۴۷۸
- ۱۲ - دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 157، مورخ ۸۸۵ / ۱۴۸۰
- ۱۳ - دستنویس کتابخانه چستربیتی در دبلین، به نشان Ms. P. 158، مورخ ۸۸۵ / ۱۴۸۰
- ۱۴ - دستنویس کتابخانه طوپقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1489، مورخ ۸۸۷ / ۱۴۸۲
- ۱۵ - دستنویس کتابخانه طوپقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1056، مورخ ۸۹۱ / ۱۴۸۶
- ۱۶ - دستنویس کتابخانه ملی پاریس، به نشان Pers. 228، مورخ ۸۹۵ / ۱۴۹۰
- ۱۷ - دستنویس کتابخانه دانشگاه اکسفورد، به نشان Ms. Elliot, 325، مورخ ۸۹۹ / ۱۴۹۴
- ۱۸ - دستنویس کتابخانه دانشگاه استانبول، به نشان Fy. 1406، مورخ ۸۹۹ / ۱۴۹۴ (دارای نیمه دوم شاهنامه)
- ۱۹ - دستنویس موزه فریتس ویلیام در کمبریج، به نشان Ms. 22-1948، بی‌تاریخ (سی و چند برگ)
- ۲۰ - دستنویس انستیتوی خاورشناسی فرهنگستان علوم شوروی در لنینگراد، به نشان S. 822، بی‌تاریخ
- ۲۱ - دستنویس کتابخانه دانشگاه استانبول، به نشان Fy. 1405، بی‌تاریخ

- ۲۲- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان R. 1549، بی تاریخ
- ۲۳- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان R. 1549، بی تاریخ
- ۲۴- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1507، مورخ ۱۴۹۵ / ۹۰۰
- ۲۵- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان R. 1542، مورخ ۱۴۹۵ / ۹۰۰
- ۲۶- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1491، مورخ ۱۴۹۶ / ۹۰۱
- ۲۷- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان A. 3065، مورخ ۱۴۹۶ / ۹۰۱ (?)
- ۲۸- دستنویس کتابخانه کاخ پادشاهی مادرید در اسپانیا، به نشان 3.218 - II، مورخ ۱۴۹۶ / ۹۰۱
- ۲۹- دستنویس کتابخانه دولتی باویر در مونیخ، به نشان Pers. 8، مورخ ۱۴۹۷ / ۹۰۲
- ۳۰- دستنویس کتابخانه طوقاپوسرای در استانبول، به نشان H. 1508، مورخ ۱۴۹۷ / ۹۰۲

(برای معرفی این دستنویس‌ها نگاه کنید به: ایران‌نامه، سال سوم، ۱۳۶۴/۳، ص ۳۷۸-۴۰۶؛ سال چهارم، ۱۳۶۴/۱، ص ۱۶-۴۷؛ ۱۳۶۴/۲، ص ۲۲۵-۲۵۵؛ سال هفتم، ۱۳۶۷/۱، ص ۶۳-۹۴)